

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

ԱԿՏՏԱՐԱՆՆԵՐԸ ԻՆՉՈ՞Ւ ՈՒՇ ԳՐՈՒԵՑԱՆ

Աւետարանները գոյութեան եկան պէտքեր մը դոճացում տալու համար: Քրիստոնեաները դերագոյն յարգանք կ'ընծայէին Յիսուսի խօսքերուն և ուսուցումներուն: Հետեւաբար կ'ուզէին գիտնալ թէ ո՞վ է Յիսուս նազովիցիին, ի՞նչ են իր խօսքերը և ուսուցումները: Իսկ Նոր Ուխտի մնացեալ դիմելը դոյութեան եկան եկեղեցիներու մէջ ընթերցումի պէտքին ի գոհացում, ԸՄՂ-ուչացնելու համար հաւատացեալները ազանդաւորներու սխալ ուսուցումներէն և մոլոր վարդապետութիւններէն: Առաքեալներ Յիսուսի անմիջական յաջորդներն են և անոր ներկայացուցիչները, հետեւաբար իրենց գրութիւնները Նոր Ուխտի մէջ Յիսուսի խօսքերուն չափ հեղինակաւոր են և ազդեցիկ:

Աւետարան բառը երկու իմաստ ունի: Նախ կը նշանակէ բարի լուր, աւետիս, պատգամ, փրկութեան համարեալ ցոյց տուող պատարարութիւն: Ապա Աւետարան ըսելով կը հասկնանք այն դիրքը, որ կը նկարագրէ Յիսուսի կեանքը, խօսքերը, հրաշքերը, առականքը, խաչելութիւնը, մահը, յարութիւնը, համարձեւումը և անոնց թողած աւետարութիւնը:

Աւետարանիչ բառը նոյնպէս երկու նշանակութիւն ունի. Աւետարանագիր և Աւետարանի պաշտօնեայ: Աւետարանագիրը այն է, որ Աւետարան կը գրէ և կամ գրած է: Մատթէոս, Մարկոս, Լուկաս և Յովհաննէս այս իմաստով Աւետարանագիրներ են: Իսկ միւս կողմէ, Աւետարանի քարոզչութեան նուիրուած անձեր եւս Աւետարանիչ կը կոչուին:

Պօղոս Առաքեալ Աւետարան գրած չէ, բայց ինքզինք Աւետարանիչ կը համարէ, ըսելով. «Վայ է ինձ իթէ ոչ աւետարանեմ» (Ա. Կորնթ. Թ. 16): Իսկ Տիմոթէոսին կը գրէ. «Զգործա Աւետարանիչ գործեալ» (Բ. Տիմ. Դ. 5): Փիլիպպոս(*)

հետ ձեռնադրուած եօթը սարկաւագներէն մին էր (Գործք. 2. 5), Աւետարանի քարոզչութեան գործին ինքզինք նուիրած մէկը ԸՄՂ-ույուն, «Փիլիպպոս Աւետարանիչ» անունով ծանօթ էր առաքեալներու շրջանակին մէջ (Գործք. ԻԱ. 8):

Երբ Քրիստոս իր հանրային գործին ձեռնարկեց և սկսաւ քարոզել, գրաւոր բաներով չգրադիցաւ և ոչ ալ գրուած խօսքերու տառերով ու բառերով հետաքրքրուեցաւ, այլ ուղղակի իր պատգամը հաղորդեց աշխարհի, շատ պարզ և դիւրահասկնալի լեզուով ու յստակ արտայայտութեամբ, որովհետեւ անկա «Աշխարհի կեանք բերած էր, և առաւել կեանք» (Յովհ. Ժ. 10): Այդ կեանքը ինքը նախ ապրեցաւ, և ապա քարոզեց այդ կեանքին՝ Աստուծոյ և մարդոց հետ ունեցած անշուքիւնը: Եւ ամենէն վերջը այդ կեանքի տարածման համար իր անձն իսկ զոհեց, իբրեւ փրկիչը աշխարհի:

Մովսիսականութիւնը իր օրով չափէն աւելի տառապաշտիկ և ձեւակերպութիւններով զբաղող կրօնք մը դարձած էր: Նոյնիսկ Նիկողեմոս, որ օրէնքի դատաւոր և ուսեալ անձնաւորութիւն մըն էր, փոխանակ կրօնքի հոգեւոր ներքին իմաստին թափանցելու՝ անոր տառերով ու բառերով կը հետաքրքրուէր, և չէր հասկնար Յիսուսի վերստին ծնունդի նկատմամբ եղած պարզ խօսքերը (Յովհ. Գ. 4): Որովհետեւ հրէութիւնը փոխանակ կրօնի հողի ներկայացնելու, անոր կեղեւով կը զբաղէր: Մոյն երեւոյթը ընդհանուր էր Մովսիսականութեան մէջ: Այս իսկ պատճառաւ աշխարհ պէտքը ունէր և կարօտը կը քաշէր նոր կրօնքի մը, որ տառին կառած ժողովուրդը տառին գերութենէն ազատելով՝ դէպի լոյս և յաւիտեանական կեանք առաջնորդէր (Յովհ. 2. 69):

Աւսլ Քրիստոնէութիւնը, որ որպէս հակազդեցութիւն (Reaction) Մովսիսականութեան՝ եկաւ ճիշդ տեսնել լրացնելու այս պէտքը, և Յիսուս չուզեց գրուած բաներով զբաղիլ, որովհետեւ գիտէր թէ գիրը պիտի սպաննէր ու հողին էր որ կեանք պիտի տար

(*) Նոր Կտակարանի մէջ երկու փիլիպպոսներ կան, մէկը Առաքեալ է (Մատթ. Ժ. 3), իսկ միւսը՝ Սարկաւագ (Գործք. 2. 5): Պետք չէ զանոնք շփոթել իրարու հետ:

(Բ. Կորնթ. Գ. 6)։ Այս էր ահաւասիկ օրւան տիրող մտայնութիւնը՝ նորածին կրօնքով հետաքրքրուող մարդոց մէջ։

Հետեւաբար, Յիսուս ո՛չ գիրք գրեց և ո՛չ գիրք գրել պատուիրեց իր աշակերտներուն, այլ՝ իր պատգամը բերանացի տուաւ։ Որովհետեւ եթէ գիրք մը գրած ու տուած ըլլար անոնց, իր մահէն վերջ անտարակոյս անոնք այդ գիրքին առեւտրով պիտի գրադէին և հրէութեան ախալը Քրիստոնէութեան մէջ եւս կրկնուած պիտի ըլլար, ու Քրիստոնէութեան շարժումը իր վերջակէտը պիտի դնէր շատ շանցած։ Իրմէ չորս դար առաջ, Սոկրատ ալ Յունաստանի մէջ գրաւոր բան մը չթողուց իրմէ, և իրեն եղած հարցումին ի պատասխան ըսաւ. «Ես փոխանակ մեռած կենդանիներու մորթին (մազազաթ) վրայ գրելու, նախամեծար կը համարեմ իմ խօսքերս ապրող մարդոց կենդանի արտերուն մէջ գրելը։

Ուստի Յիսուս Քրիստոնէական շարժումին կեդրոնական անձը ըլլալով ճանդերմ, Աւետարան գրելու հարկ չտեսաւ, և պէտք իսկ չունէր անոր, որովհետեւ ինքն էր անձամբ Նոր Ուխտի Աւետարանը, Աւետարանին պատգամը, և Աւետարանին մատնանշած բարձրագոյն կեանքին առաջնորդը։ Բայց և այնպէս երբ պէտք կը գգար, իր բնելիբը տպուելով զարմնելու համար կը դործածէր Հին Ուխտի խօսքերը, առանց անոնց տառերովը դրադելու։ Նոյնը բրին նաեւ իրմէ վերջ առաքեալներ, այնպէս որ ինքը երկինք համբառնալէն վերջ, ժողովուրդական քառորդ դար, Քրիստոնէութիւնը թէ՛ շարժուեցաւ և թէ՛ ապրուեցաւ առանց գիրքի, և առանց գիրքի մը տառին ու բառին կազմելու։

Քանի որ Յիսուս իր պատգամները բերանացի կը հաղորդէր, առաքեալներն ալ իրենց Վաքոպպետին օրինակին հետեւելով՝ գիրք գրելու ինքրով չհետաքրքրուեցան։ Քարոզելու ատեն իրենց բնաբանը Հին Ուխտէն կ'առնէին և կը շնչոտէին առաւելապէս կրօնքին փրկարար դերը և հոգեւոր խտէները, և ոչ թէ արտաքին ձեւերն ու կերպերը։

Աւետարանները ինչո՞ւ ուչ գրուեցան։

Այս հարցման ի պատասխան կրնանք աշխցնել նաեւ հետեւեալ պատճառները.

1.— Ազնաւտեոնները քաղաքին ողջ էին ի ոչ ոք կը համարձակէր գրաւոր բան մը մէջնող բերել և տկարացնել ակնատեոններուն փկայութիւնը։

2.— Բերանացի աւանդութիւնները կարող էին օրուան պէտքերուն գոհացում տալ, որովհետեւ Քրիստոնէութիւնը սկզբնական շրջանին լայն շրջանակի մը վրայ չէր տարածուած։

3.— Կը խորհէին թէ Յիսուսի երկրորդ գալուստը շատ մօտ էր, ուստի պէտք չտեսան գիրք գրելու։

4.— Եկեղեցւոյ առաջին քարոզիչները Աւետարանիչներ էին լոկ, ուստի հարկ չտեսան գրաւոր բաներ քարոզելու. իրենց բուն գործն էր պարզապէս Յիսուսի յարութեան փկայութիւնը տալ (Գործք. Ա. 8) և հաւատացեալներուն թիւը շատցնել։

5.— Գիրք գրելու դժուարութիւններն ալ շատ էին։ Թուղթ չկար, տպարան չկար, մապաղաթ և կամ պապիրոս ձեռք բերելը ծախքի կը կարօտէր և գրելու համար երկար ժամանակ յատկացնել պէտք էր։

6.— Յունա-Հռոմէական աշխարհը գիրքի, գրականութեան սիրահար էր. առաքեալներ անուս մարդիկ էին և անկարող կը զգային իրենք գրելնք՝ գիրք գրելով գոհացնելու անոնց ճաշակը։

7.— Լեզուի հարցը ոչ-արհամարհելի տարբեր դժուարութիւն մըն էր։ Պաղեստինի մէջ թէեւ Հրեաները արամեերէն կը խօսէին, բայց յունարէն լեզուն, ինչպէս Յունա-Հռոմէական աշխարհին մէջ, նոյնպէս ի Պաղեստին հասարակաց լեզու էր այն ատեն և քրիստոնեաներուն մէջ քիչ չէին յունարեաները (Գործք. 2. 1)։ Եթէ առաքեալներ գիրք գրէին, յունարէնով պէտք էին ընել այդ. սակայն առաքեալներուն մեծ մասը անուս էր և իրենցմէ շատեր յունարէն խօսել իսկ չէին գիտեր։ Եթէ Նախախնամութիւնը Տարսնացի Պողոսը ընտրած ըլլար և Քրիստոնէութիւնը մնար միայն Պաղեստինի չրջանակին մէջ, թերեւ Աւետարան խմբագրելու և թուղթի գրելու պէտք ալ չտեսնուէր։

Ուրեմն ինչո՞ւ դրուեցան Նոր Ուխտի Կրթիչները:

Ժամանակի ընթացքին ակնհայտեաւ վկայներ էմուսն ու պակեցեան: Առաջնաշերտն պատմածք բերանացի պատմութիւնները խեղաթիւրուեցան: Հրէութիւնէ և հեթանոսութիւնէ դարձած քրիստոնեանմարդուն միջեւ վէճեր ու լուծման կարօտ՝ վարձապետական խղիւղներ երեւան եկան, կարգ մը աղանդաւորներու միջոցաւ հաւատացեալներուն մէջ մոլոր ուսուցումներ տարածուեցան: Առաջին եկեղեցւոյ անդամները մեծ մասամբ Հրեաներ էին Սրբաւորէի մէջ և իրենց Ս. Գիրքը արդէն Հին Կտակարանն էր, ուստի կարիք չէին զգար Նոր Սուրբ Գիրքի մը: Բայց երբ Սուրբ Պօղոսի Լանքերով՝ Քրիստոնէութիւնը հրէական շրջանակէն դուրս ելլելով տարածուեցաւ Յունաստանէն սկսած աշխարհին մէջ և տիեզերական կրօնք մը դարձաւ, և միւս կողմէ Սրբաւորէի կրթմանով տեղի ունեցաւ 70 թուականին, Հրեայ քրիստոնեաներուն ոյժը պակեցեալ և Աւետարանի կրօնքը սկսաւ ներկայանալ աշխարհի ոչ թէ հրեական՝ այլ քրիստոնէական նոր գլխաւորումով մը: Իսկ այս Յունաստանէն աշխարհը իր ընդհանրած նոր կրօնքը՝ Քրիստոնէութիւնը լաւ հասկնալու համար, իր ինքուով գրաւոր պատգամի մը պէտք ունէր:

Ահա այս և նմանօրինակ պատմական կարգ մը պատճառներ իրարու հետ միացած՝ յառաջ բերին Քրիստոնէութեան շուրջ այն հեղինակաւոր գրութիւնները, որոնցմով նորակազմ եկեղեցին կրցաւ պահել իր գոյութեան իրաւունքը, ունենալով ամէն՝ տեղ նոյն ընթացքը և ուղղութիւնը դաւաճանքը: Սուրբ Պօղոս և աւետարանագիրներ իրենց ստեղծած ճորի գրականութեամբ պնդաւորելի ծառայութիւններ մատուցին քրիստոնէական եկեղեցիին՝ այս առաջնութեամբ: Սակայն պէտք է զօրաւոր փերպով լեռնել թէ ո՛չ թէ դիրքեր գրուելուն համար Քրիստոնէութիւնը յառաջ եկաւ, այլ՝ Քրիստոնէութիւնը յառաջ եկած ըլլալուն համար էր որ Կրթիչները գրի առնուեցան:

Ինչո՞ւ Նոր Ուխտը մէկի փոխարէն չորս Աւետարան կը պարունակէ: Այս չորս Աւետարանները միեւնոյն տարուան մէջ, միեւնոյն ընթացքով երևան և միեւնոյն նպատակին համար չգրուեցան, որպէսզի կարելի

ըլլար զանոնք միացնել և փոխանակ չորսի՝ մէկ Աւետարան լինել. անոնք տարբեր հեղինակներու կողմէ, տարբեր ժամանակներու մէջ և տարբեր հասարակութիւններու պէտքերուն զոհացում տալու համար գրուեցան, երկրորդ գրուուն մէջ: Տառնալ թէեւ ուղեք այս չորսը միացնել և մէկ Աւետարանի վերածել, սակայն այլեւ շատ ուշ էր և մեծ ընդունելութիւն չգտաւ իր այդ ձեռնարիկը:

Թէեւ աւետարանագիրները շատ էին թիւով, ինչպէս երրորդ Աւետարանին հեղինակը կ'ակնարկէ իր յառաջաբանին մէջ (Ղուկ. Աձ 1-4), բայց անոնց գրութիւններէն չորսը միայն ընդունուած են մեր ներկայ կանոնին մէջ, իբր ներշնչուած Աւետարաններ: Մնացած պարականոն Աւետարաններէն ոմանք կը կոչուին Աւետարան ըստ Պետրոսի, ըստ Յակոբոսի, ըստ Բարդուղիմէոսի, ըստ Փիլիպպոսի, ըստ Նիկողայմոսի, ըստ Պրիլատոսի, ըստ Հիւնն Յովսէփի, ըստ Երկոստասան Առաջնոց, ըստ Եփեսոսացւոց եւ այլն: Գնն Զոհել Մանկական Աւետարաններ, որոնցմէ հոմանք հայերէնի եւս թարգմանուած են և կոչ տան Յիսուսի մանկութեան պատմութիւնները, հրաշալի գրուածքներով համեմուած: Թովմասի վերագրուած Աւետարանը անոնցմէ մին է:

Երբ Նոր Ուխտը գրուեցաւ, ի՞նչ եղաւ արդիւնքը: Նոր Ուխտը նկատուեցաւ «Աստուծոյ Ոստը», «Ս. Հոգիին մէկ պատգամ», «Որպէս ճշմարիտ իշխած գիրք մը», Աստուծոյ ներշնչման ներքեւ գրուած: Հետեւաբար անոր ամէն մէկ խօսքը հոգեւոր պատգամ՝ նկատուեցաւ և աստուածայայտնութիւն համարուելով՝ մեծ հեղինակութիւն վայելց:

Նոր Ուխտը՝ Հին Ուխտին ալ արժէք աւելցուց և պաշտպան կանգնեցաւ անոր: Եւ աթոյէս, Հին և Նոր Ուխտ միանալով իրարով՝ դարձան Եկեղեցիին նուիրական մասեանը, Աստուածաշունչին: Եկեղեցին աղանդաւորներուն պէմ ինքզինք այս Աստուածաշունչով պաշտպանեց երկար դարեր: Այսպէս, Նոր Ուխտը Եկեղեցիին որպէս պաշտօնական գիրքը, Հինին տեղը գրաւեց և Հինէն աւելի քերականաց դիրք բռնելով, սկսաւ յարգուիլ:

ԳՐ. Ա. ՍԱՐԱՅԵԱՆ

Ֆրէդմո, Գալիֆորնիա